

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)
της 28ης Απριλίου 1994 *

Στην υπόθεση C-305/92,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Sozialgericht Münster (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Albert Hoorn

και

Landesversicherungsanstalt Westfalen,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σε συνάρτηση με το άρθρο 2 της Τετάρτης Πρόσθετης Συμφωνίας μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, περί ρυθμίσεως των κεκτημένων δικαιωμάτων, στα πλαίσια του γερμανικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, των Ολλανδών εργαζομένων κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου 1945, η οποία υπογράφηκε στη Χάγη στις 21 Δεκεμβρίου 1956 («United Nations Treaty Series», τόμος 591, σ. 374),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους Κ. Ν. Κακούρη, προεδρεύοντα τμήματος, F. A. Schockweiler και J. L. Murray (εισηγητή), δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

γενικός εισαγγελέας: G. Tesaurο

γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- ο A. Hoorn, παραστάς αυτοπροσώπως αλλά και εκπροσωπούμενος από τον Ch. Schaefer, δικηγόρο Moers (Γερμανίας),
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Röder, Ministerialrat στο ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Bos, νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους Δ. Γκουλούση, νομικό σύμβουλο, και R. Hayder, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του A. Hoorn, της Γερμανικής Κυβερνήσεως, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον T. Heukels, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών, και της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενης από τον Δ. Γκουλούση, επικουρούμενο από τον H. Kreppel, Γερμανό υπάλληλο αποσπασμένο στη Νομική Υπηρεσία της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 24ης Ιουλίου 1993,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Ιουλίου 1993,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με Διάταξη της 19ης Ιουνίου 1992, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Ιουλίου 1992, το Sozialgericht Münster (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, στο εξής: Sozialgericht) υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σε συνάρτηση με το άρθρο 2 της Τετάρτης Πρόσθετης Συμφωνίας μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, περί ρυθμίσεως των κεκτημένων δικαιωμάτων, στα πλαίσια του γερμανικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, των Ολλανδών εργαζομένων κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου 1945, η οποία υπογράφηκε στη Χάγη στις 21 Δεκεμβρίου 1956 («United Nations Treaty Series», τόμος 591, σ. 374, στο εξής: Συμφωνία).
- 2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του Hoorn, Ολλανδού υπηκόου, και του Landesversicherungsanstalt, δημοσίου οργανισμού ασφάλισης του ομοσπόνδου κράτους της Βεστφαλίας στη Γερμανία, από το οποίο ο Hoorn ζήτησε την καταβολή συντάξεως γήρατος ως εργασθείς καταναγκαστικώς στην εν λόγω χώρα κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.
- 3 Η ανωτέρω αίτηση απορρίφθηκε με βάση το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 3, της συμφωνίας, το οποίο ορίζει:
 - «1. Οι περίοδοι ασφάλισης που διάνυσαν οι Ολλανδοί υπήκοοι ως μισθωτοί εργαζόμενοι κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1 Σεπτεμβρίου 1945, υπό το γερμανικό ασφαλιστικό σύστημα συντάξεων εργατών ή μισθωτών, λογίζονται ως διανυθείσες υπό το ολλανδικό σύστημα ασφάλισης κατά των χρηματικών συνεπειών της αναπηρίας, του γήρατος και του θανάτου, εφόσον οι εργαζόμενοι έπαυσαν να εργάζονται πριν από την 1η

Σεπτεμβρίου 1945 και επέστρεψαν στις Κάτω Χώρες το αργότερο μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1945.

(...)

3. Οι περίοδοι ασφαλίσεως που, σύμφωνα με την παράγραφο 1, λογίζονται ως διανυθείσες υπό το ολλανδικό σύστημα ασφαλίσεως κατά των χρηματικών συνεπειών της αναπηρίας, του γήρατος και του θανάτου δεν γεννούν δικαίωμα για τη λήψη οποιασδήποτε παροχής δυνάμει του γερμανικού ασφαλιστικού συστήματος συντάξεων εργατών και μισθωτών (...)
4. Ο Ηοοπ άσκησε προσφυγή κατά της απορριπτικής της αιτήσεώς του αποφάσεως ενώπιον του Sozialgericht, το οποίο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Ισχύει το άρθρο 2 της Τετάρτης Πρόσθετης Συμφωνίας στη Σύμβαση της 29ης Μαρτίου 1951 μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, περί της ρυθμίσεως των κεκτημένων δικαιωμάτων, στα πλαίσια του γερμανικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, των Ολλανδών εργαζομένων κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1 Σεπτεμβρίου 1945, με συνέπεια οι Ολλανδοί υπήκοοι, όπως ο προσφεύγων, οι οποίοι, υπηρετώντας καταναγκαστικώς στη Γερμανία, εργάστηκαν στη χώρα αυτή κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1 Σεπτεμβρίου 1945, επέστρεψαν στις Κάτω Χώρες πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1945 και ήσαν ασφαλισμένοι, σύμφωνα με την ισχύουσα γερμανική νομοθεσία, στο σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως κατ' αναπηρίας-γήρατος, να μη μπορούν να αξιώσουν από το γερμανικό συνταξιοδοτικό σύστημα την αναγνώριση οποιουδήποτε δικαιώματος απορρέοντος από τις ανωτέρω ασφαλιστικές περιόδους;»

5. Με το ερώτημά του αυτό, το Sozialgericht ερωτά αν αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο το ότι η καταναγκαστική εργασία Ολλανδών υπηκόων στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου δεν γεννά δικαίωμα για τη λήψη οποιασδήποτε παροχής από το γερμανικό σύστημα ασφαλίσεως κατά του γήρατος, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2 της συμφωνίας, αλλ' εγγράφεται λογιστικώς στο ολλανδικό σύστημα ως πραγματοποιηθείσα στις Κάτω Χώρες.

- 6 Ο Hoorn θεωρεί ότι με τη Συμφωνία εισάγεται, κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, διάκριση μεταξύ Ολλανδών και Γερμανών υπηκόων που εργάστηκαν καταναγκαστικά, καθώς και διάκριση μεταξύ δύο συγκεκριμένων κατηγοριών Ολλανδών εργαζομένων. Εξάλλου, θεωρεί ότι η Συμφωνία αντίκειται στο άρθρο 8 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73, όπως απαντά κωδικοποιημένος στην ΕΕ 1983, L 230, σ. 6, και σε τελευταία έκδοση στην ΕΕ 1992, C 352, σ. 1), ο οποίος ορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να συνάπτουν μεταξύ τους συμβάσεις σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης.

Επί της διακρίσεως μεταξύ Ολλανδών και Γερμανών υπηκόων που εργάστηκαν καταναγκαστικά

- 7 Ο Hoorn ισχυρίζεται ότι με τη Συμφωνία εισάγεται διάκριση σε βάρος των Ολλανδών υπηκόων λόγω του ότι η καταβαλλόμενη σ' αυτούς σύνταξη στα πλαίσια της ολλανδικής νομοθεσίας είναι χαμηλότερη εκείνης που καταβάλλει το γερμανικό σύστημα ασφάλισης γήρατος στους Γερμανούς υπηκόους, οι οποίοι εργάστηκαν επίσης καταναγκαστικά στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η διάκριση αυτή αντίκειται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του προαναφερθέντος κανονισμού 1408/71, το οποίο προβλέπει:

«Τα πρόσωπα τα οποία κατοικούν στο έδαφος ενός από τα κράτη μέλη και για τα οποία ισχύουν οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού υπόκεινται στις υποχρεώσεις και απολαύουν των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους υπό τις αυτές προϋποθέσεις που ισχύουν για τους υπηκόους του, υπό την επιφύλαξη ειδικών διατάξεων του παρόντος κανονισμού.»

- 8 Συναφώς, έχει σημασία να υπομνηστεί ότι η απαγόρευση των διακρίσεων που εισάγει το άρθρο 3 εφαρμόζεται, σύμφωνα με τη διατύπωσή του, «υπό την επιφύλαξη ειδικών διατάξεων του παρόντος κανονισμού».

- 9 Εξάλλου, διαπιστώνεται ότι, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, στοιχείο γ', αυτού, οι διατάξεις διεθνών συμβάσεων σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙΙ, σημείο 28, στοιχείο β', εξακολουθούν να ισχύουν κατά παρέκκλιση των διατάξεων του κανονισμού. Η προαναφερθείσα Συμφωνία περιλαμβάνεται μεταξύ των παρατιθεμένων στο εν λόγω παράρτημα συμβάσεων.

«Άρθρο 7

2. Κατά παρέκκλιση των διατάξεων του άρθρου 6, εξακολουθούν να ισχύουν:

γ) οι διατάξεις των συμβάσεων κοινωνικής ασφαλίσεως που αναφέρονται στο παράρτημα ΙΙΙ.

Παράρτημα ΙΙΙ

Α. Διατάξεις συμβάσεων περί κοινωνικής ασφαλίσεως οι οποίες εξακολουθούν να εφαρμόζονται κατά παρέκκλιση του άρθρου 6 του κανονισμού [άρθρο 7, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του κανονισμού]

28. ΓΕΡΜΑΝΙΑ-ΚΑΤ'Ω ΧΩΡΕΣ

β) Τα άρθρα 2 και 3 της υπ' αριθ. 4 και υπό ημερομηνία 21 Δεκεμβρίου 1956 Πρόσθετης Συμφωνίας στη Σύμβαση της 29ης Μαρτίου 1951 (διακανονισμός δικαιωμάτων Ολλανδών εργαζομένων που κτήθηκαν μεταξύ 13ης Μαρτίου 1940 και 1ης Σεπτεμβρίου 1945 σύμφωνα με το γερμανικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως)».

- 10 Από τις συνδυασμένες αυτές διατάξεις προκύπτει ότι η Συμφωνία εξακολουθεί να εφαρμόζεται πλήρως παρά την έκδοση του κανονισμού 1408/71 και ότι εξακολουθεί να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της έναντι όλων των καταστάσεων που διέπει, ιδίως εκείνης του προσφεύγοντος στην κύρια δίκη.

- 11 Ο Hoorn ισχυρίζεται περαιτέρω ότι η διαφορά στο ύψος των συντάξεων που δικαιούνται οι Ολλανδοί και οι Γερμανοί υπήκοοι που εργάστηκαν καταναγκαστικώς και βαρύνουν τα αντίστοιχα ασφαλιστικά ταμεία τους γήρατος αποτελεί πηγή δυσμενούς διακρίσεως, αντικειμένης στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της Συνθήκης, σύμφωνα με το οποίο:

«Εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας Συνθήκης και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών της, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.»

- 12 Πρέπει να τονιστεί συναφώς ότι η φερόμενη διαφορετική μεταχείριση δεν είναι απόρροια της ίδιας της Συμφωνίας, η οποία περιορίζεται στο να καθορίσει το εφαρμοστέο επί των ενδιαφερομένων εργαζομένων δίκαιο, χωρίς να διευκρινίζει την έκταση των παροχών. Οφείλεται κυρίως στο ότι ο Ολλανδός νομοθέτης καθόρισε, όσον αφορά τις συντάξεις που βαρύνουν δυνάμει της Συμφωνίας το ολλανδικό σύστημα, ποσό διαφορετικό εκείνου που καθόρισε το γερμανικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος για τις συντάξεις που αυτό καταβάλλει.

- 13 Στην παρούσα φάση εξέλιξεως του κοινοτικού δικαίου, τα κράτη μέλη καθορίζουν ελευθέρως το ύψος των συντάξεων που καταβάλλουν, υπό την προϋπόθεση ότι τούτο δεν συνεπάγεται δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας. Εν προκειμένω, ο ολλανδικός νόμος δεν μεταχειρίζεται κατά τρόπο διαφορετικό, με βάση την ιθαγένειά τους, διάφορες κατηγορίες κοινοτικών πολιτών που εργάστηκαν καταναγκαστικώς. Επομένως, δεν προκύπτει ότι εισάγει δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Επί της διακρίσεως μεταξύ δύο κατηγοριών Ολλανδών υπηκόων

- 14 Ο Hoorn υποστηρίζει περαιτέρω ότι η Συμφωνία εισάγει, κατά παράβαση των προαναφερθεισών διατάξεων, διάκριση μεταξύ δύο κατηγοριών Ολλανδών εργασθέντων καταναγκαστικώς, ήτοι

— αφενός, εκείνων που εμπíπτουν στο άρθρο 2 της συμφωνίας, βάσει του οποίου η σύνταξη βαρύνει το ολλανδικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος

— και αφετέρου, των εργαζομένων που συνέχισαν την επαγγελματική δραστηριότητά τους στη Γερμανία μετά την 1η Σεπτεμβρίου 1945 ή παρέμειναν στη χώρα αυτή μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1945.

- 15 Ο Ηοορν υπογραμμίζει ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5, παράγραφος 1, *in fine*, της Συμφωνίας (βλ. ανωτέρω σκέψη 3), η δεύτερη κατηγορία εργαζομένων αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της και, σε αντίθεση προς τους εργαζομένους της πρώτης κατηγορίας, οι δεύτεροι έχουν, συνακόλουθα, τη δυνατότητα να αξιώσουν την καταβολή συντάξεως από το γερμανικό σύστημα ασφάλισως γήρατος.
- 16 Συναφώς, αρκεί να τονιστεί, όπως ορθά υποστήριξε η Επιτροπή, ότι, στην παρούσα φάση εξέλιξώς του, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να προβλέπουν, στο πλαίσιο της νομοθεσίας τους ή των συμβάσεων που συνάπτουν με άλλα κράτη, διαφορετικά συντάξιοδοτικά συστήματα για διαφορετικές κατηγορίες του πληθυσμού τους. Η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν απαγορεύεται από το άρθρο 7 της Συνθήκης, ο συγκεκριμένος σκοπός του οποίου έγκειται στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας.

Επί του άρθρου 8 του κανονισμού 1408/71

- 17 Ο Ηοορν ισχυρίζεται περαιτέρω ότι η Συμφωνία αντίκειται στο άρθρο 8 του κανονισμού 1408/71, το οποίο ορίζει:
- «1. Δύο ή περισσότερα κράτη μέλη δύνανται, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να συνάψουν μεταξύ τους συμβάσεις διεπόμενες από τις αρχές και το πνεύμα του παρόντος κανονισμού.
 2. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 97, παράγραφος 1, κάθε σύμβαση που συνάπτουν με άλλο κράτος μέλος δυνάμει των διατάξεων της παραγράφου 1».

- 18 Στην προκειμένη περίπτωση, η αντίθεση προς το άρθρο 8 υποτίθεται ότι οφείλεται στο ότι η Συμφωνία προβλέπει τη λογιστική εγγραφή σε κράτος μέλος της εργασίας η οποία πραγματοποιήθηκε εντός άλλου κράτους μέλους, ενώ ο κανονισμός βασίζεται στην αρχή ότι το δικαίωμα συνταξιοδότησεως γεννάται στο κράτος μέλος όπου εργάστηκε ο ενδιαφερόμενος.
- 19 Αρκεί να υπομνηστεί συναφώς ότι, όπως προκύπτει από την ανάγνωση των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 6,7 και 8 του κανονισμού 1408/71, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου (απόφαση της 2ας Αυγούστου 1993 στην υπόθεση C-23/92, Grana-Novoa, Συλλογή 1993, σ. I-4505, σκέψη 22), το άρθρο 8 αφορά μόνον τις συμβάσεις που συνάπτουν τα κράτη μέλη μετά την έναρξη ισχύος του κανονισμού και, συνακόλουθα, δεν έχει εφαρμογή επί της Συμφωνίας.
- 20 Ενόψει όλων των ανωτέρω σκέψεων η απάντηση στο υποβληθέν από το αιτούν δικαστήριο ερώτημα είναι ότι δεν αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο το ότι, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 2 της Συμφωνίας, η αναγκαστική εργασία Ολλανδών υπηκόων στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου δεν γεννά δικαίωμα για τη λήψη οποιασδήποτε παροχής από το γερμανικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, αλλ'εγγράφεται λογιστικώς στο ολλανδικό σύστημα ως πραγματοποιηθείσα στις Κάτω Χώρες.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 21 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Γερμανική Κυβέρνηση και η Ολλανδική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κυρίας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτοντος που ανέκλυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε, με Διάταξη της 19ης Ιουνίου 1992, το Sozialgericht Münster, αποφαινεται:

Δεν αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο το ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2 της Τετάρτης Πρόσθετης Συμφωνίας μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, περί ρυθμίσεως των κεκτημένων δικαιωμάτων, στα πλαίσια του γερμανικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, των Ολλανδών εργαζομένων κατά το διάστημα από 13 Μαΐου 1940 μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου 1945, η οποία υπογράφηκε στη Χάγη στις 21 Δεκεμβρίου 1956, η αναγκαστική εργασία Ολλανδών υπηκόων στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου δεν γεννά δικαίωμα για τη λήψη οποιασδήποτε παροχής από το γερμανικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, αλλ' εγγράφεται λογιστικώς στο ολλανδικό σύστημα ως πραγματοποιηθείσα στις Κάτω Χώρες.

Κακούρης

Schockweiler

Murray

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 28 Απριλίου 1994.

Ο Γραμματέας

Ο Προεδρεύων τμήματος

R. Grass

K. N. Κακούρης